
ІСТОРІЯ БІОЛОГІЇ

О.П. Безлуцька

ПОЛЬСЬКИЙ ПЕРІОД ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ Й.К. ПАЧОСЬКОГО (1923—1942)

Яскравою постаттю в літопис світової біологічної науки взагалі та в Україні зокрема увійшов Йосиф Конрадович Пачоський (1864 — 1942), автор низки оригінальних праць із флористики, фітоценології, систематики, ботанічної географії, екології, ентомології, орнітології, мисливства, охорони природи, філософії. У кожній з цих галузей знань Й.К. Пачоський виявив своє бачення проблем, залишив свій оригінальний неповторний внесок. Йосиф Конрадович є автором 184 робіт ботанічного характеру з питань флори, рослинності, 12 робіт про бур'яни, 68 робіт з ентомології і захисту рослин, 15 — по зоології, а також цілої низки рефератів, рецензій і оглядів публікацій сучасників. Учений визначив основні принципи та завдання фітоценології (флорології, або фітосоціології), дав визначення рослинного угруповання, увів поняття екстразонального поширення рослинності, окреслив загальну картину розвитку флори окремих регіонів, розробив поняття “біологічний потенціал” виду (здатність до розселення і подальшої еволюції), запропонував оригінальну теорію виникнення елементарних (географічних) рас та формування ареалу, започаткував вивчення біологічного виду як системи популяцій тощо. Й.К. Пачоський описав нові для науки таксони рослин. Він був автором більше 300 наукових праць, серед яких

“Херсонська флора” та “Опис рослинності Херсонської губернії”, що на сьогодні є унікальними.

Обрана тема дослідження зумовлена потребою вивчення громадського і наукового внеску Й.К. Пачоського в розвиток біологічної науки кінця ХІХ — першої половини ХХ століття.

Головною метою нашого огляду є спроба висвітлити польський період життя та діяльності Й.К. Пачоського.

Досягнення поставленої мети потребує розв'язання таких дослідницьких завдань: узагальнити відомі й ввести до наукового обігу малодосліджені сторінки біографії Й.К. Пачоського; проаналізувати основні напрями наукових досліджень ученого в період з 1923 по 1942 рр.

Першими до висвітлення життя та діяльності Й.К. Пачоського звернулися І.І. Пузанов та Т.М. Гольд [1]. До цієї теми звертались як українські науковці, зокрема В.Е. Борейко [2], А. Дерюжина [3], так і польські історики науки К. Лятовські [4], А. Водзічко [5].

Видатний вчений Й. К. Пачоський народився 26 листопада (за старим стилем) 1864 року в Білогірді, на Волині. Він не мав жодного офіційного диплому. Спочатку навчався в Рівненському реальному училищі, потім в Уманському училищі землеробства і садівництва. Далі думки біографів розбігаються: одні вважають,

що Йосиф Конрадович закінчив Київський університет, інші впевнені, що він там лише працював. До Києва Й.К. Пачоський приїхав у 1887 році. Саме тут в Університеті Святого Володимира навчався його брат, але Йосифа Конрадовича не прийняли до університету, оскільки у нього не було атестату про середню освіту. Та молодий дослідник не здався. Київське товариство дослідників природи зразу ж оцінило здібності молодого вченого, який однаково володів знаннями і вміннями розбиратися як в питаннях флористики і систематики рослин, так і зоології. 5 вересня 1887 року він став дійсним членом Київського товариства дослідників природи. За даними Київського міського державного архіву Й.К. Пачоський з 15 жовтня 1888 року по 30 квітня 1894 року працював садівником-лаборантом на кафедрі ботаніки університету під керівництвом видатного ботаніка І.Ф. Шмальгаузен з утриманням 30 крб. на місяць [6].

Весною 1888 року Йосиф Конрадович вперше був відряджений Київським товариством дослідників природи в Херсонську губернію для фауністичних і флористичних досліджень. 19 березня 1888 року Й.К. Пачоського було обрано дійсним членом Новоросійського товариства природознавців [1].

На жаль, 7 квітня 1894 році помер керівник і наставник Йосифа Конрадовича І.Ф. Шмальгаузен. Молодий вчений на запрошення директора Петербурзького ботанічного саду О.Ф. Батальна переїхав до Петербурга і з 22 квітня 1894 року по березень 1895 року перебував на посаді садівника цього саду з утриманням 600 крб. на рік. Крім того, Йосиф Конрадович виконував обов'язки помічника хранителя Ботанічного музею. В алфавітному списку всіх колекцій, що

надійшли до гербарію Санкт-Петербурзького імператорського ботанічного саду протягом 1823—1908 рр., серед російських колекторів названо прізвище Й.К. Пачоського [6].

Навесні 1895 році Йосиф Конрадович по конкурсу отримав посаду асистента при кафедрі ботаніки в сільськогосподарському інституті (вищій школі) в Дублянах, біля Львова в Галиччині. У 1896 році він читав лекції з ботаніки та садівництва (на 3-му курсі) в цьому інституті, виконуючи обов'язки професора Дублянської вищої школи рільництва.

Восени 1897 року Й.К.Пачоського запросили на роботу губернським ентомологом до Херсонського губернського земства. Його завданням було систематичне дослідження природи Херсонської губернії, на основі якого можна було б проводити практичні заходи по боротьбі з різними шкідниками сільського господарства — комахами, гризунами (мишами та ховраками), а також грибами-паразитами [1].

У Херсоні, де Й.К. Пачоський прожив більше 20 років, з повною силою розгорнувся його талант організатора, дослідника, теоретика. Кращі праці Йосифа Конрадовича написані саме в цей період. Незважаючи на те, що постійним місцем проживання Й.К. Пачоського був Херсон, вчений завжди намагався більшу частину часу знаходитися в експедиціях, вивчаючи флору та фауну краю. Численні екскурсії по величезній території Херсонської губернії прославили Йосифа Конрадовича як видатного знавця природи, в першу чергу флори і рослинності півдня Російської імперії. 2 жовтня 1898 року Й.К. Пачоський був обраний дійсним членом Російського ентомологічного товариства, з 1907 року — Бессарабського товариства природознавців і

любителів природи. 30 квітня 1917 р. на засіданні ради Товариства сільсько-го господарства південної Росії Йосиф Конрадович одностайно був обраний його почесним членом.

З метою заохочення науково-дослідницьких робіт в певних галузях ботаніки, зоології при Московському товаристві дослідників природи було започатковано декілька премій. У галузі “Дослідження з екології степової рослинності” половинна премія була присуджена Й.К. Пачоському за його працю “Опис рослинності Херсонської губернії. III. Степи” [1].

26 травня 1917 року Департамент загальних справ запропонував Й.К. Пачоському стати комісаром Тимчасового уряду для охорони парку з “вимираючими видами рідких тварин Асканія-Нова Дніпровського повіту” [2].

Протягом 1918 — 1922 рр. Й.К. Пачоський працював на посаді професора Херсонського політехнічного інституту, де викладав ряд природничих дисциплін. Йосиф Конрадович першим у світі в 1918 році читав курс лекцій з фітосоціології на агрономічному факультеті Херсонського політехнічного інституту. Ці лекції були надруковані в Херсоні у 1919—1920 рр. (“Морфологія рослин”, вип. 1 та 2).

У 1919 році Українська академія наук запропонувала Й.К.Пачоському місце старшого ботаніка в новому ботанічному саду м. Києва. Однак Йосиф Конрадович відмовився від цієї пропозиції з огляду на те, що його роботи по вивченню місцевої рослинності Херсонщини ще не завершилися.

Весною 1922 року Й.К. Пачоський був призначений завідуючим ботанічним садом науково-степової станції державного заповідника “Чаплі” (колишня «Асканія-Нова») [2].

У 1923 р. Й.К. Пачоський разом із синами Конрадом та Станіславом від’їжджає із Радянської України до Польщі. На думку деяких дослідників, причиною стало погіршення польсько-радянських відносин [3, с. 202]. Американський дослідник історії екології в СРСР Д. Вайнер вважає, що “Схильність Пачоського поширювати висновки, отримані при вивченні рослинних угруповань, на людське суспільство була сприйнята в Радянській Росії як небезпечна політична ересь” [7]. У Польщі вчений прожив 19 років. За цей час учений змінив декілька місць проживання (Біловезька Пуща, Познань, Сірослав).

Таким чином, польський період життя і діяльності вченого можна поділити на три підперіоди: біловезький (1923—1925), познанський (1925—1938), сірославський (1938—1942).

Спочатку вчений працював у Біловезькій Пущі, де завідував Біловезьким парком (резерватом). Свої дослідження Йосиф Конрадович сконцентрував на широких лісових масивах. Найкращим і навіть унікальним об’єктом для ствердження фітосоціологічних понять на прикладі середньоевропейської низини була Біловезька Пуща [8]. Перебуваючи тут на посаді керівника, він, окрім подолання перешкод, які створювала йому тодішня адміністрація лісів, дуже інтенсивно працював творчо [5].

На території Біловезької Пущі Й.К. Пачоський зібрав матеріали для своїх найцінніших праць у сфері фітосоціології і лісової типології. Дослідження обох цих сфер мали піонерський характер, відзначалися широким біологічним трактуванням і насамперед давали можливість відкривати загальні закони, які управляють лісовими біоценозами. Саме в Біловезькій Пущі в

Йосифа Конрадовича виникла ідея застосування біометричного методу в дослідженні лісонасаджень, що надавало можливості глибокого проникнення в динаміку життя лісу.

Серед робіт Й.К. Пачоського є декілька, котрі стосуються біоценозу лісу. Вперше він відзначив фактор взаємовпливу. Збереження цієї рівноваги, за Й.К. Пачоським, є важливим. Суттєве значення для лісівництва мають статті вченого про роль найбільш важливих лісоутворювальних порід, таких як липа, дуб, ялина, що ростуть в різних регіонах і в різних рослинних угрупованнях. Й.К. Пачоський звертає увагу на нерациональність повних вирубок лісу і висловлює дуже важливу думку, що утримування лісу не може базуватися лише на економічному попиті [9]. Це актуально і в наш час.

Й.К. Пачоський був науковцем, схильним до синтезу. Працюючи в царині флористики, учений не забував про дві основні проблеми, пов'язані з життям рослин: проблему співіснування рослин та проблему існування таксономічних одиниць. Роздуми над першою підштовхнули його до створення фітосоціології, а праця над другою — дала нам дві загальнобіологічні теорії, які пояснюють процес еволюції. Дані теорії Й.К. Пачоський назвав: “пантопізм” і “субституція” [9]. Відправною точкою теорії “пантопізму” були спостереження вченого за розміщенням різних родів виду на території певного простору. Думки дослідника щодо методів вивчення виду викладено в праці “Вступ до фітогенії” (1926). Після смерті Й.К. Пачоського вийшла друком його праця “Біоіндукція в рослинному царстві” (1946) [10, 11]. Один із розділів має назву “Субституція” і вміщує опис механізму перетворення одних форм в інші. На жаль, обидві праці надрукова-

но лише польською мовою і вони відсутні у вітчизняних бібліотеках, тому їх докладний аналіз зробити неможливо.

Професор К.В. Славинський зазначав, що умови роботи, як і побутові умови, були в Біловезькій Пущі досить важкими [11]. Адміністрація лісу не створила Й.К. Пачоському елементарних умов для нормальної роботи. Вчений не мав помічника, і всі роботи йому доводилося виконувати самому. Кожного дня Йосиф Конрадович пішки проходив лісом не менше 15 — 20 кілометрів. Під час таких екскурсій учений збирав рослини, а ввечері класифікував, сушив і групував їх.

За період роботи в Біловезькій Пущі (1923 — 1925) Й.К. Пачоський зібрав великий і досить цінний з наукової точки зору гербарій деревинних та трав'яних рослин (“Рослинність Пущі Біловезької”, 1928). Видатною працею Йосифа Конрадовича в біловезький період є праця “Ліси Біловезькі” (Познань, 1930) [13], що стала підсумком п'ятирічних спостережень і досліджень типології лісу цієї величезної території. За цю монографію він отримав нагороду Інституту підтримки наук каси ім. Ю. Манявського [1].

Крім цього, там виявився і організаторський талант дослідника: Й.К. Пачоський заснував природничий музей і в Біловезі. Разом з проф. В. Шафером і проф. Б. Гриневецьким домагався отримання Біловезьким національним парком статусу самостійної наукової установи [9].

Після смерті ученого Польське лісове товариство на знак увічнення пам'яті Йосифа Пачоського профінансувало встановлення йому пам'ятника при вході до національного парку у формі каменю з бронзовою плитою.

Слід зазначити, що в перші роки життя в Польщі Йосиф Конрадович

не поривав зв'язків з російськими вченими. Так, у 1925 р. він опублікував у журналі Російського ботанічного товариства статті “Ареал та його походження”, “Соціальний принцип в рослинному царстві” та декілька заміток [1].

З 1925 р. Й.К. Пачоський працює завідувачем кафедри систематики та географії рослин, професором систематики і соціології рослин в Познанському університеті на математично-природничому факультеті. У 1926 р. ученим було зроблено оригінальний поділ ботанічних дисциплін на три окремі категорії відносно предмету досліджень: 1) фітологія — займається дослідженням індивіду; 2) фітогенія — досліджує вид і в цілому генетичну одиницю; 3) фітосоціологія — вивчає рослинні асоціації (групи), а отже, є наукою надбіологічною [9].

25 червня 1926 р. за видатні наукові досягнення Йосифа Конрадовича було відзначено найвищим науковим званням — титулом доктора філософії *honoris causa* [4].

Починаючи з 1928 р. наукова діяльність ученого була тісно пов'язана із Познанським науковим товариством. Його надзвичайна наукова індивідуальність і ширина знань притягували не лише біологів, але й гуманітаріїв — соціологів і філософів, з якими дослідник часто дискутував на наукових зібраннях “з властивою йому жартівливістю” [9, с. 85]. Окрім цього, вчений брав активну участь у науковій роботі Польського товариства природознавців ім. Коперника.

Його інтенсивна наукова праця, організаційні досягнення були відзначені наказом Національної ради охорони природи від 10 січня 1929 року: “Національна рада охорони природи виказує проф. Пачоському подяку за

керівництво Національним парком Біловежжя і підкреслює прекрасний стан охорони природи на даній території, в якому ми впевнилися за час міжнародної екскурсії географів рослин влітку 1928 року, що є переважно заслугою проф. Пачоського” [9, с. 76]

Проживаючи у Польщі, Й.К. Пачоський не перестає подорожувати країною, докладно вивчаючи рослинний покрив. Окрім цього, вчений досить часто виїжджає за кордон, переважно до балканських країн [5]. Й.К. Пачоського давно цікавила флора Балкан та її взаємодія з рослинним покривом Карпат. Особливе зацікавлення викликали ліси. Результатом подорожей Югославією стала праця “Ліси Боснії” [14]. У 1930 р. Йосиф Конрадович здійснив екскурсію по Болгарії, яка тривала 70 днів. Тут дослідник зібрав 2800 примірників рослин, які передав до гербарію Познанського університету. На Балканах Й.К. Пачоський виявив значну кількість цікавих ендемічних видів рослин [5].

У гербарії кафедри таксономії рослин Університету ім. А. Міцкевича в Познані зберігається багата колекція судинних рослин Йосифа Пачоського. Вона охоплює близько 10 тис. гербарних аркушів і є невід'ємним доказом того, що Й.К. Пачоський був дуже працелюбною людиною. Більшість матеріалів походженням з Балканського півострова (8700 гербарних аркушів), і це результат лише трьох вегетаційних сезонів, проведених вченим в Югославії та Болгарії. Інша частина колекції репрезентує флору декількох регіонів Польщі. Найбільша кількість експонатів належить до циклу “Рослинність Біловежі» [9].

Таким чином, познанська колекція є досить якісним матеріалом, що дає підстави говорити про геоботанічну

зацікавленість і досягнення Й.К. Пачоського в галузі флористичної географії рослин.

У 1930 р. виходить синтетична праця Й.К. Пачоського “Дві соціології”, що має характер загальних фітосоціологічних роздумів про соціальне життя організмів. Учений доводить, що стверджувані ним правила формування рослинних груп можуть застосуватись у відношенні до тваринних і людських суспільств. За своє дослідження Й.К. Пачоський отримав визнання польських соціологів, які у 1931 р. обрали його головою Познанського соціологічного центру, а після відмови від цієї посади — віце-головою Познанського відділу Польського соціологічного товариства [9].

3 серпня 1931 р. міністерським рескриптом санаційний уряд звільняє професора Й.К. Пачоського з посади завідувача кафедри “за підписання так званого брестського протесту, користуючись тим, що він перевищив вікову межу (йому тоді було 66 років)”. Кафедру, якою він керував, було ліквідовано, її персонал було включено до кафедри загальної ботаніки. Учений залишився при кафедрі в якості старшого співробітника, проводив заняття зі студентами і одночасно величезну дослідницьку роботу [4].

У 1932 р. Польське ботанічне товариство на честь 45-річчя видання першої наукової праці вченого присвятило йому окремий том “Acta Societatis Botanicorum Poloniae”, а Польська академія мистецтв обрала професора Йосифа Пачоського своїм членом-кореспондентом [9].

У цьому ж році Й.К. Пачоський придбав невеликий маєток у Сірославі за 20 кілометрів на захід від Познані й перетворив його на садівницьке господарство, де проводив дослідження з

екології та морозостійкості фруктових дерев. При цьому він цікавиться науковими основами садівництва, вміло поєднуючи їх з практикою. Сад видатного дослідника налічував близько 1000 плодкових дерев [1].

Останні роки свого життя Й.К. Пачоський прожив разом із сім'єю свого старшого сина Конрада Йосифовича (за спеціальністю музиканта, що грав у Познанській філармонії). Конрад Пачоський мав двох синів, до яких Йосиф Конрадович був дуже прив'язаний.

У 1938 р. після тривалих старань співробітників університету, переважно А. Водзічко, Й.К. Пачоському було призначено пенсію і присуджено звання почесного професора Познанського університету. У цьому ж році 74-річний учений нарешті дозволив собі піти на заслужений відпочинок та не встиг ним скористатися: 1 вересня 1939 року німецькі війська перетнули кордон Польщі, розпочалась друга світова війна. Німці відібрали сад-маєток у старого професора, наказавши йому і далі проводити там дослідження, а членів його родини зробили простими робітниками [9].

У лютому 1942 р. фашисти позв'язачому побили онука Й.К. Пачоського, що і спричинило передчасну смерть ученого. Він помер 14 лютого 1942 року на 78-му році життя від паралічу серця. Смерть застала Й.К. Пачоського за створенням праці “Walka o byt czy uspołecznienie”, до якої він написав лише декілька сторінок. Окрім цього, дві праці — “Біоіндукція в рослинному царстві” (Сірослав, 1941) [10, 11] та “Dynamika uszkodzen mrozowych naszych drzew owocowych” (Сірослав, 1941) [9,16] — було підготовлено до друку. Видатного дослідника поховали 17 лютого 1942 року на кладови-

щі в селищі Лусові в 4 кілометрах від Сірослава. У 1959 році прах Й.К. Пачоського було перевезено до Познані й перепоховане на меморіальному кладовищі [1, 9]. На могилі вченого стоїть пам'ятник з написом: “Творцю фітосоціології доктору honoris causa Познанського університету Йосифу Пачоському, досліднику флори обширних територій польських, руських, балканських. Відділення ботанічного товариства у Познані”.

Вже після смерті вченого в 1951 р. у Польщі були видані “Вибрані праці” Й.К. Пачоського, куди увійшли “Фітосоціологічні нариси”, “Основні проблеми географії рослин” і вступ з книги “Ліси Біловезькі” [9].

Спогади учнів Й.К. Пачоського свідчать, що це була людина високої культури та ерудиції, яка мала творчий допитливий розум і чудову пам'ять. Йосиф Конрадович відзначався приві-

тливим і відкритим характером, користувався загальною любов'ю і повагою. Над усе Й.К. Пачоському подобались ботанічні екскурсії, які він здійснював з весни до пізньої осені. Йосиф Конрадович любив музику та пісні. “Пачоський запевняв, що найкращі думки до нього приходили під час хороших концертів й оперних вистав й тому він декілька разів на тиждень слухав музику”, — писав про нього професор К.В. Славинський [1].

У Польщі глибоко шанують пам'ять видатного земляка, який похований серед найбільш заслужених учених. В аудиторіях Познанського університету, які носять ім'я славетного натураліста, звучать лекції з фітосоціології — науки, основоположником якої він став, студентів знайомлять із новими дослідженнями і відкриттями в цій галузі. Продовжує працювати наукова школа Й.К. Пачоського.

1. Пузанов И.И. Выдающийся натуралист Пачоский [1864 — 1942]. / И.И. Пузанов, Т.М. Гольд. — М.: Наука, 1965. — 86 с.
2. Борейко В. Й.К. Пачоский. — До 125-річчя з дня народження / В.Борейко // Рідна природа. — 1989. — № 4. — С. 61—62.
3. Дерюжина А. Засновник Херсонського природничо-історичного музею / А.Дерюжина // Вгору. — 2002. — 12 грудня. — С. 7.
4. Лятовски К. Коллекция сосудистых растений профессора Ю.Пачоского в гербарии Познанского университета / Лятовски К. // I-е Научные чтения памяти ученого натуралиста И.К. Пачоского «Пачоский и современность». — Херсон, 1989. — С. 19 — 20.
5. Wodziczko A. Zasługi naukowe prof. Jozefa Paczoskiego / A.Wodziczko. // Sylwan — 1931. — № 3.
6. Безлуцька О.П. Історико-біографічний нарис життя і діяльності Й.К. Пачоського / О.П. Безлуцька // Історія української науки на межі тисячоліть: Зб. наук. праць / [Відп. ред. О.Я. Пилипчук]. — К., 2006. — Вип. 25 — С. 10 — 22.
7. Вайнер Дуглас. Экология в Советской России / Дуглас Вайнер. — М.: Прогресс, 1991. — 396 с.
8. Paczoski J. Dabrowy Bialowiezy / J. Paczoski // Przegląd Lesniczy. — [Poznan, 1926]; listopad. — S. 517-529; grudzen. — S. 571 — 583, styczen — S. 1—12; luty. — S. 55—69.
9. Jozef Paczoski w senta Riecznice Urodzin. — Poznan, 1967. — 107 s.
10. Paczoski J. Bioindukcja w panstwie roslinnym / J. Paczoski // Prace Korn. Mat.-Przyj. Pozn. Tow. Przyj. Nauk. Seria B. 1947. — T.10, zes. 1. — S.55 — 69.
11. Paczoski J. Bioindukcja w panstwie roslinnym. / J. Paczoski // Streszczenie pracy w Sprawozd. Pozn. Tow. Przyj. Nauk za lata 1945 — 1946. — Poznan, 1946. — S. 88 — 89.
12. Paczoski J. Dynamika uszkodzen mrozowych naszych drzew owocowych. / J. Paczoski // Streszczenie pracy w Sprawozd. Pozn. Tow. Przyj. Nauk za lata 1945 — 1946. — Poznan, 1946. — S. 90 — 91.
13. Paczoski J. Lasy Bialowiezy. / J. Paczoski // Panstw. Rada Ochr. Przyr., Monogr. Nauk., Poznan, 1930. — № 1. — S. 1. — 575.
14. Paczoski J. Lasy Bosni / J. Paczoski // Sylwan. — Lwow, 1929. — T.49, № 5. — S. 329 — 377.

-
15. Slawinski W. Profesor Jozef Paczoski i fitosocjologia / W. Slawinski // Przegląd lesniczy, 1927. — Т. 2.
16. Paczoski J. Dynamika uszkodzen mrozowych naszych drzew owocowych / J. Paczoski // Prace Kom. Nauk Rolniczych i Lesnych Pozn. Tow. Przyj. Nauk, 1952. — Т. I, zesz. 6. — S. 1 (187) — 83 (269).

Херсонський державний морський інститут

О.В.Романець

НЕГАТИВНИЙ ВПЛИВ ЛИСЕНКІВЩИНИ НА ГЕНЕТИЧНУ НАУКУ В УКРАЇНІ

Особливості організації радянської науки, що уможливили появу лисенківщини, сягають корінням організації академічної науки загалом. Водночас структурування науки та управління нею формувалися на ґрунті загальнополітичних, суспільних процесів у країні. Надзвичайно важливим аспектом утворення цього феномену були також особливості громадської свідомості, спричинені історичними умовами та ідеологічною пропагандою.

Від початку розвитку генетики як науки (1900 р., коли трьома вченими незалежно один від одного було повторно відкрито закони Менделя) і до кінця 20-х років ХХ ст. ця галузь зазнавала в колишньому СРСР бурхливого розвитку. У 1920-ті роки вже було сформовано наукові установи генетичного спрямування: Науковий інститут селекції (1922, Київ, нині Інститут цукрових буряків Національної української академії аграрних наук (НУААН); Всесоюзний інститут прикладної ботаніки і нових культур (1924, Ленінград, з 1930 р. Всесоюзний інститут рослинництва); Український генетично-селекційний інститут (1928, Одеса, нині Селекційно-генетичний інститут НУААН); відкрито кафедру генетики й експериментальної

зоології в Петроградському університеті (1919) [1]. У ці роки сформувалися дві перші в країні генетичні наукові школи. Московську школу започатковано М.К. Кольцовим, котрий керував кафедрою експериментальної зоології Московського державного університету (1918—1930) та Центральною станцією з генетики сільськогосподарських тварин Наркомзему РРФСР (1919—1930). Московська школа пов'язана з іменами С.С. Четверикова, О.С. Серебровського. Ленінградська генетична школа бере початок від науково-організаційної діяльності Ю.О. Філіпченка та М.І. Вавилова. Плідно працювали селекційно-генетичні групи: під керівництвом А.О. Сапегіна в Одесі та під керівництвом Г.К. Мейстера в Саратові. До середини 30-х років ХХ ст. рівень розвитку генетики в СРСР перебував на другому місці в світі після США, а за деякими напрямками навіть випереджав світовий рівень. На той час визначні здобутки мали М.І. Вавилов, М.К. Кольцов, О.С. Серебровський, С.С. Четвериков, Ю.О. Філіпченко, Г.А. Левитський та інші. Провідні зарубіжні вчені, зокрема Г. Мьоллер, Д. Костов, С. Дарлінгтон, відвідували радянські генетичні лабораторії та працювали в них [2].